

הקדמה

אסופת מאמרים זו בנושאי תפוצת נשק גרעיני, הרתעה, בקרת נשק וביטחון לאומי היא תוצר של פרויקט רב-שנתי שנערך במכון למחקרי ביטחון לאומי, במסגרת התוכנית לבקרת נשק וביטחון אזורי במכון. זהו הכרך השלישי והאחרון בסדרה שנערכה בסיוע מענק תמיכה נדיב מטעם קרן היולט (Hewlett), אשר מקדמת את מטרותנו לעודד חוקרים להתמחות בתחום בקרת הנשק. בסביבה העולמית המשתנה שמזמנת אתגרים אסטרטגיים חדשים ברמה האזורית והבינלאומית גם יחד, חידוד חשיבתם של חוקרים ואסטרטגים אשר למגוון הדילמות החדשות הקשורות לבקרת נשק גרעיני הוא חיוני. דילמות אלא כוללות את האתגרים הכרוכים בריסון של מדינות נחושות ומסוכנות המקדמות תפוצת נשק גרעיני ובחזוקו של הביטחון הלאומי, תוך שמירה על יחסי הרתעה הניתנים לשליטה בכל מקום שנשק גרעיני ממשיך להתקיים.

הנושא הראשון בקובץ מאמרים זה הוא האתגר המתמשך שמציבות תוכנית הגרעין של איראן ופעילותה בנושא, הנמשכות למרות הסכם הגרעין שנחתם בקיץ 2015. תנאי הסכם הגרעין מעוררים סוגיות מורכבות בתחום הניתוח והיישום של בקרת נשק. ההסכם קובע סטנדרטים חדשים, המציבים שאלות ביחס לקשר בינו לבין האמנה למניעת תפוצתו של נשק גרעיני. יתרה מכך, ההסכם יוצר תקדימים הן מבחינת הפיקוח העתידי באיראן והן עבור מדינות לא-גרעיניות אחרות החתומות על האמנה. על רקע זה בוחן אפרים אסכולאי את הבעייתיות של תוכנית הטילים של איראן, המהווה רכיב קריטי ביכולת השימוש בנשק גרעיני, ואשר נותרה מחוץ למשא ומתן עם איראן ואינה נכללת בהסכם. אואן אלתרמן מתמודד עם סוגיית הפיקוח והביקורת באתרים חשודים באיראן בשנים הקרובות. יואל גוז'נסקי וגליה לינדנשטראוס מעריכים את התפתחותן של תוכניות הגרעין האזרחי במזרח התיכון באווירה חדשה זו.

המאמרים מאת עזריאל ברמנט ואירנה קאלהוסובה מעבירים את הדיון לזירה הבינלאומית. הראשון מתמקד באתגרים העומדים בפני נאט"ו בניהול אסטרטגיית הרתעה גרעינית אפקטיבית, שתאזן את הצורך להגיב לאתגרים החדשים מכיוון רוסיה מול הרצון להימנע מהסלמה לא מכוונת. המאמר השני מתמקד בדילמות האסטרטגיות והפוליטיות העולות בצ'כיה ביחס לתוכניות האמריקאיות להגנה מפני טילים.

במקבץ המאמרים המסיים בוחן אבנר גולוב דילמות שישראל מתמודדת עימן בתחום ההרתעה במילניום הנוכחי, ושלמה ברום ואמילי לנדאו סוקרים את רעיון

היציבות האסטרטגית בהקשר של המזרח התיכון. ברום מתמקד באינטרסים וביחסים מדינתיים באזור, ואילו לנדאו מעריכה את השלכות הוויכוח העולמי בנושאי גרעין על ישראל – ויכוח שעבר במהלך העשור האחרון משיח המתמקד בהתפרקות מנשק גרעיני לעמדות מדיניות המשקפות יותר ויותר הבנה לגבי הצורך לשמר הרתעה גרעינית ויציבות אסטרטגית. גרסאות קודמות של שני המאמרים האחרונים פורסמו לראשונה באתר אינטרנט סגור המנוהל על ידי התוכנית להערכת יציבות אסטרטגית (POSSE) ביולי 2014, והמחברים מודים בשמחה על התמיכה הנדיבה של תוכנית POSSE בחסות תאגיד קרנגי, ניו יורק.

כמו בכרכים הקודמים בסדרה זו, גם כאן מהווים כותבי המאמרים קבוצה מגוונת, אשר יחד ובנפרד תורמים תרומה חדשה וחשובה למחקר בקרת הנשק בישראל. להבדיל מהכרכים הקודמים בסדרה, אסופה זו כוללת שלושה מאמרים שכתבו מומחי בקרת נשק עתירי ניסיון לצד מאמרים שנכתבו על ידי חוקרים צעירים יותר, וזאת במטרה להביא לידי ביטוי את אופי המחקר בתחום בקרת נשק במכון למחקרי ביטחון לאומי, המתנהל כמחקר אישי וגם כחלק מתרומה משותפת לתחום הידע.

ברצוננו להודות לג'ודי רוזן, עורכת המכון למחקרי ביטחון לאומי, על העריכה המקצועית של הכרך, ולמשה גרונדמן, מנהל הפרסומים של המכון, על עזרתו. מעל הכול – תודה לכותבי המאמרים על עבודת המחקר החשובה ועל תרומתם למאמץ המשותף.

אמילי לנדאו וענת קורץ

תל-אביב, יולי 2016